

LUNDS
UNIVERSITET

Socialhögskolan

SOL 066

Höstterminen 2004

KLASSRESAN

- EN STUDIE OM KLASSRESENÄRERS UPPLEVELSER

Författare: Marie Larsson
Handledare: Lars Ohlsson

ABSTRACT

The purpose of this essay was to examine class-travellers experiences of having done the class-travel and when they realised they had done it.

My questions were: when did they start the class-travel? How do they experience themselves after going through the classtravel? How do they change as class-travellers in their relationship with their surroundings? The study was based on interviews with six class-travellers, trained social workers who have made their journey through studies.

In the essay I have analyzed and compared the interviews with relevant litterature/theory.

My conclusions are that the experiences of the class-travel are different. The class-traveller of this study are recognized of being/have been part of two worlds or cultures. How long the class-traveller has been in one of the worlds is of big importance. Most of the experiences of taking part of two worlds or cultures are positive. Almost everyone agreed that some kind of new experience or travel began when they arrived at the university. All of them have made the class-travel from one class to another from an objective perspective, but their subjective experiences are different from each other. A few claim that this really is a journey of maturity instead of a class-travel.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Förord	4
INLEDNING.....	5
Bakgrund.....	5
Syfte.....	6
Frågeställningar	7
Klassbegreppet.....	7
Begreppen klassresa och klassresenär	8
TIDIGARE FORSKNING.....	10
METOD	11
För- och nackdelar med den valda metoden.....	11
Urval.....	12
Tillvägagångssätt.....	13
Bearbetning av intervjuutskriften.....	13
Tillförlitlighet	14
Etiska överväganden.....	14
TEORETISK UTGÅNGSPUNKT	15
The Marginal Man.....	15
The Marginal Man som personlighetstyp	16
Mellan två världar – kännetecknande drag.....	17
The marginal man som förmedlare.....	18
Råd till the marginal man.....	18
PRESENTATION AV INTERVJUPERSONER.....	20
Intervjuperson 1 – Karin.....	20
Intervjuperson 2 – Vilhelm.....	20
Intervjuperson 3 – Ulrika.....	20
Intervjuperson 4 – Lotta.....	20
Intervjuperson 5 – Henrik.....	21
Intervjuperson 6 – Carola	21
EMPIRI	22
Resultatredovisning	22
Första stegen mot en klassresa.....	22
Anledningen till din klassresa.....	24
Förståelsen av klassresan.....	25
Två skilda världar eller kulturer	28
Klassresenärernas reflektioner.....	30

ANALYS	33
SLUTDISKUSSION	37
KÄLLFÖRTECKNING	40
BILAGA 1	42
Intervjumanual.....	42

Förord

Jag vill tacka de klassresenärer som ställt upp och delat med sig av sina erfarenheter och upplevelser kring detta ämne. Utan er hade det inte blivit någon uppsats. Jag vill tacka min handledare Lars Ohlsson för värdefull vägledning. Tack även till Pierre för stöd och uppmuntran.

INLEDNING

Bakgrund

Jag har haft en egen drivkraft av att utveckla mig, där jag har provat mig fram genom olika utbildningar. Mitt eget ursprung är en mindre bruksort i Småland, som är präglad av en arbetarmiljö dit jag hänför mina rötter. Jag märkte delvis av skillnaden i mina uppväxtår då en gammal barndomskamrat till mig hade två akademiska föräldrar, vilket inte jag hade. Det upplevdes aldrig som ett problem, tvärtom har det många gånger uppmuntrat mig, men i vuxen ålder har ett intresse väckts kring denna sociala företeelse som benämns *klassresa*. Då jag med jämna mellanrum återvänder hem till min ursprungsmiljö upplever jag att det är oerhörda kontraster med min nuvarande utbildningsort. Innan jag tog steget och bestämde mig för att påbörja aktuell utbildning blev jag rekommenderad boken *Bilden av en klassresa, sexton arbetarklassbarn på väg till och i högskolan (1994)*, vilket är en avhandling skriven av sociologen Mats Trondman. Jag önskade mig boken i julklapp, men då var den slut på bokförlaget. Sedan dess har den ändå funnits med mig, oläst i bakhuvudet, i väntan på att bli upptäckt.

Utbildningspolitiska reformer har gett alla människor, oavsett socialt ursprung och kön, lika formella chanser att studera på universitet och högskola (Trondman, 1994). Arbetarklassens ungdomar och vuxna använder sig än idag, även om utvecklingen går framåt, av dessa chanser i betydligt mindre omfattning än barn till högutbildade (SCB: *Universitet och högskolor: Social bakgrund bland högskolenybjörjare 2003/04 och doktorandnybjörjare 2002/03*). Jag kommer nedan att belysa detta med lite bakgrundsinformation så att läsaren ska få en överblick av hur situationen ser ut idag.

Under lång tid har ett utbildningspolitiskt mål varit att minska den sociala snedrekryteringen till högre utbildning. Social snedrekrytering förekommer när människor från vissa sociala ursprung oftare än andra når högre studier, enligt data från Statistiska centralbyrån. Social snedrekrytering betraktas vidare vara ett problem av flera skäl. Det är en kvalitetsförlust för samhället att inte alla begåvningsresurser tas till vara och att det kan vara en individuell orättvisa att barns eller personers livschanser till en del är beroende av vilka förutsättningar man har. Klasstillhörigheten som är knuten till föräldrarnas yrke och utbildningsnivån i

hemmet är två viktiga bakgrundsfaktorer som har ungefär lika stark påverkan på vilka som går vidare till högskolestudier (Ibid.).

Statistiska centralbyråns senaste rapport om universitet och högskolor visar i korta drag på att det är fler från arbetarhem till högskolans grundutbildning än tidigare. Mellan 1993 och 2003 ökade andelen högskolenybörjare under 35 år från arbetarhem från 18 till 24 procent. Samtidigt minskade andelen från högre tjänstemannahem från 33 till 28 procent. Under senare delen av perioden har förändringarna varit små mellan grupperna. Inom samtliga områden har andelen med arbetarbakgrund ökat. Störst har ökningen varit inom områden som undervisning och vård/omsorg. Ur ett könsperspektiv var andelen med arbetarbakgrund något högre för kvinnor än för män i högskolan. Andelen från arbetarhem var lägst bland yngre högskolenybörjare och i synnerhet bland männen. Om man tillämpar rekryteringen till högskolan i förhållande till befolkningen i åldern 18 till 34 år skulle det svara mot att drygt 33 procent skulle komma från arbetarhem och inte fullt 20 procent från högre tjänstemannahem. Denna skillnad mellan fördelningen i högskolan och den i befolkningen är ett grovt mått på social snedrekrytering. Tittar man vidare på SCB:s uppgifter från 2003/2004 kan man notera att studenter med en arbetarbakgrund, där föräldrarna hade högst två års utbildning efter gymnasiet, inom just socionomutbildningen uppgick till 13 %, i jämförelse med exempelvis psykologutbildningen där samma grupp endast nådde 6 % (SCB 2003/04).

Det intressanta mot denna bakgrund för mig är inte att årtionde efter årtionde slå fast att arbetarklassen i förhållande till sin storlek är klart underrepresenterad inom den traditionella universitetsutbildningen, utan att studera hur denna grupp med sitt sociala ursprung i arbetarklassen brutit klassreproduktionens mönster och skaffat sig en högre utbildning. Hur har de själva upplevt och tänkt om sin klassresa? Vad fick det för konsekvenser i förhållande till dem själva och signifikanta andra? När inser eller insåg de att de hade gjort en klassresa? Var det överhuvudtaget något man tänkte och reflekterade över eller var det en personlig mognadsresa?

Syfte

Syftet är att belysa klassresenärers (socionomers) subjektiva erfarenheter och upplevelser av att ha gjort klassresan och när de insåg att de gjort sin klassresa.

Frågeställningar

När påbörjar de klassresan?

Hur upplever de sig själva efter klassresan?

Hur förändras de som klassresenärer i sitt förhållande till sin omgivning?

Klassbegreppet

Klass är ett vedertaget begrepp inom samhällsvetenskapen, men är samtidigt ett omstritt och känsligt begrepp. Jag har valt att inte avgränsa vad jag menar med klass efter några ekonomiska indelningar eller tabeller. Det är svårt att göra en klassanalys då det till exempel finns gråzoner. Hur ska jag klassa lägre tjänstemän med låg lön, de inom offentlig sektor eller egna företagare som knappt överlever? Skulle jag göra en indelning efter underklass, arbetarklass, medelklass, överklass skulle det dessutom bli grova kategoriseringar. De intervjuade kommer från en "arbetarklass", därmed var det inga välbeställda familjer och ingen av dem hade haft förutsättningen att växa upp i en akademisk miljö eller ett "borgerligt hem". Respondenterna har inte rest med ekonomiskt kapital, utan de har vunnit position i samhället via sin utbildning, till exempel socionomstuderande, doktorander eller professorer. Samtliga är yrkesaktiva idag.

Kriterierna för de intervjuade i anknytning till klass:

- Att de kom från en arbetarklassmiljö och avancerade till en högre, social grupp.
- Föräldrarnas yrke; att de hade ett "arbetarklassyrke".
- Hemmets utbildningsnivå; att klassresenärernas föräldrar inte har studerat vid vare sig universitet eller gymnasium, de har grundskoleutbildning eller lägre utbildning.
- Klassresenärerna har fått sin position via utbildning.
- De har genomgått en socionomutbildning och är idag yrkesaktiva.
- Objektiv klassresa; de har fått det ekonomiskt bättre.
- Subjektiv klassresa; deras erfarenheter och upplevelser.

Begreppen klassresa och klassresenär

För att introducera begreppet klassresenär använder jag Mats Trondmans förklaring;

Begreppet klassresenär tyder på /.../ att det är fråga om en "resa" från en social och kulturell belägenhet till en annan. I detta avseende är begreppet inte neutralt. Användningen av begreppet rymmer ett taget förgivande av förekomsten av "klasser" och att livet kan ses som en "resa". En, i detta fall, resa från arbetarklassen till den akademiska miljön, formad, förändrad, representerad och upprätthållen under århundraden av samhällets bildade eller högutbildade "medelklass". Klassresenären blir således klassresenär genom att göra klassresan, en resa som /.../ får sin fortsättning genom klassresenärernas inträde på arbetsmarknaden. (Trondman, 1994, s.24)

Klassresan handlar inte bara om en individs resa från en yttre, objektiv verklighet till en annan utan den bör även sätta spår i den resande individens egen inre, subjektiva verklighet. Begreppet klassresa utgör därmed också frågor kring klassresenärens existentiella upplevelsevärld (ibid.). Det är om sex klassresenärers erfarenheter och upplevelser av sin klassresa som denna studie ska handla om. Studien kommer endast att omfatta samtalsintervjuer med klassresenärer och inte individer med andra ursprungserfarenheter. Denna studie av klassresan har sin grund i ett begränsat antal individers existentiella erfarenheter och upplevelser av en resa från sitt ursprung i arbetarklassen till en präglad akademisk miljö. Jag vill begränsa mig till de klassresor som utgår från arbetarklassen vilka avancerar till en annan klass, social grupp eller annat socialt skikt, till medel- eller överklassen. Det innebär att personer som har gjort en "omvänd klassresa" från överklass eller medelklass och neråt, tänker jag inte inrikta mig på. För mig är det inte alls detsamma. Klasstillhörigheten formas redan under de fyra-fem första levnadsåren. Det innebär att värderingarna från den uppfostran är mycket inpräglade hur mycket man än "klättrar neråt" på samhällsstegen (Molin, Ågren, 1991).

Trondman (1994) pratar vidare om att klassresan präglas av klassresenärens gemensamma livshistoria som består av tre så kallade processer: "lossbrytningen", vilket innebär att personen bryter sig loss från sin uppväxtmiljö eller reproduktionen, "inträdet" att integreras i nya sammanhang och den sociala identiteten, hur de har blivit till följd av klassresan mot bakgrund av de två ovan nämnda processerna, men med största vikt på inträdet. I studien

kommer jag att lägga största vikten på när klassresan börjar, det vill säga att personen väljer studier framför arbete. Därmed kommer jag inte att gå in på deras barndom på grund av tidsbrist utan jag kommer sedan att fokusera på klassresans följder och konsekvenser för klassresenärerna.

Fortsättningsvis har de klassresenärer jag har haft samtalsintervjuer med gjort klassresan, vilket innebär att de inte reser i nutid utan uppsatsen bygger på dåtid, det vill säga deras erfarenheter och upplevelser av den så kallade klassresan. Därmed inte sagt att vissa kan anse att de fortfarande är på någon form av resa. Klassresenärerna som jag har intervjuat har rest långt, det vill säga från arbetarklassen till ett akademikeryrke. I denna studie är det färden till socionomyrket, vilket är en yrkesinriktad utbildning, i jämförelse med en klassresa där en industriarbetare blir befordrad till förman som räknas som "kortväga" resa. En resa via utbildning kan vara längre då en person reser från arbetarklassen till ett mera statusyrke som till exempel läkare eller professor med mera. Eftersom alla intervjupersoner är utbildade socionomer har de rest med utbildning som resurskriterium, vilket innebär att de inte har använt sig av andra medel som till exempel facket, politiken eller idrotten för att avancera uppåt.

TIDIGARE FORSKNING

Det var genom en artikelserie som publicerades i Dagens Nyheter 1991 under temat klassresa som begreppet blev allmänt vedertaget och erkänt som ett fenomen i det moderna samhället. Journalisterna Kari Molin och Britt Ågren gav ut en bok av sin artikelserie med titeln *Klassresan* (1991). De fick en enorm respons på artiklarna från allmänheten eftersom många människor hörde av sig och berättade om sina livshistorier av att ha gjort klassresan (ibid.). Det betonar vikten av att finna begrepp för sociala företeelser. Klassresenärerna som skrev berättade att de känt sig ensamma om sina upplevelser i livet. Somliga hade vänt sig till terapiformer för att få hjälp, men flertalet av dem hade inte fått någon hjälp då terapeuterna själva saknade förståelse av klassresan (Wennerström, 2003).

Mats Trondman publicerade sin avhandling *Bilden av en klassresa. Sexton arbetarklassbarn på väg till och i högskola* (1994). Trondman utgår från kulturella, sociala, socialpsykologiska och psykologiska perspektiv och gör en kvalitativ analys utifrån djupintervjuer. Hans studie bygger på tidigare avhandlingar av bland andra Ronny Ambjörnsson (1988), Orvar Löfgren (1991) och Jonas Frykman (1991). I sin analys kom Trondman fram till att barndomen och uppväxten präglade klassresenärerna väldigt mycket. De tog sin tillflykt till läsning och studier, vilket lade grunden för drömmen om en annan tillvaro och så småningom medförde universitetsstudier. Den nya tillhörigheten var krävande och skapade osäkerhet.

Denna studie kommer att bygga på Trondmans forskning i viss utsträckning, men jag vill också undersöka klassresans konsekvenser, vilket jag har möjlighet att göra då de intervjuade har studerat färdigt, till skillnad från Trondmans intervjupersoner som fortfarande befann sig i högskolan.

Vidare har Ulla-Britt Wennerström skrivit en avhandling om *Den kvinnliga klassresan* (2003). Studien bygger på intervjusamtal med fjorton kvinnliga klassresenärer; de har alla genomfört en klassresa från arbetarklassursprung till medelklass, deras livsvillkor och möjligheter i samband med uppåtgående social mobilitet under svenskt 1900-tal.

Linda Trondsen och Viktoria Villén har skrivit en kandidatuppsats om *Klassresan; en studie i hur studenter med arbetarklassbakgrund uppfattar att studera vid Lunds universitet* (2001).

Likaledes har Louise Löfqvist skrivit en kandidatuppsats om *Kvinnor utan klass; en feministisk studie av kvinnor som klassresenärer* (2002).

METOD

I detta avsnitt diskuterar jag vilken metod jag har använt mig av under arbetets gång och varför den har använts.

För- och nackdelar med den valda metoden

Jag har valt att använda mig av en kvalitativ undersökningsmetod med inriktning mot analys, tolkning och reflektion. Arbetet bygger på icke standardiserade djupintervjuer. Som grund för intervjuerna har jag använt mig av en strukturerad intervjuguide (se bil. 1). Under samtalets gång har jag följt upp tankar och funderingar och kommit med följdfrågor kring intervjumallen. Den kvalitativa studien bygger på samtalsintervjuer med sex socionomer.

Intentionen med kvalitativ intervju är att upptäcka och känna igen egenskaper och tillstånd hos något, exempelvis den intervjuades livsvärld eller den undersökta företeelsens karaktär. Det innebär att man aldrig i förväg kan avgöra vad som är det rätta svaret på en fråga (Patel & Davidsson, 2003). Styrkan i en kvalitativ intervju ligger i att undersökningssituationen liknar ett vardagligt samtal. Denna intervjuform innebär att forskaren utövar den minsta styrningen vad gäller intervjupersonerna. (Holme & Solvang 1997).

Det är hela tiden en balansgång av hur nära/hur mycket ska jag styra. Ger de intervjuade en antydning på en intressant synvinkel, kan jag spinna vidare på den. Jag har styrt de intervjuade i den mån att jag ville ha svar på de temata och en viss typ av frågor som jag hade formulerat i intervjuguiden. Jag försökte hålla samtalet så öppet som möjligt så att det fanns möjlighet för de intervjuade att prata om det de tyckte var av vikt. Kvalitativ metod var den metod som passade denna studies undersökning bäst, eftersom jag ville tolka och förstå människors upplevelser och urskilja de underliggande mönstren. Det var enda sättet att gå tillväga utifrån denna studies syfte. (Patel, 2003).

Anledningen till att jag använde den kvalitativa metoden med intervjuer är att det är ett bra sätt att få fram känslor, erfarenheter och upplevelser hos respondenterna. En nackdel med

metoden är att urvalet är begränsat och litet i omfång, vilket innebär att data kan vara mindre representativt och att man därför måste vara försiktig med att dra några omfattande slutsatser.

Jag förberedde mig genom att ta del av aktuell forskning kring det ämne som jag valt och läste Mats Trondmans avhandling innan intervjuerna genomfördes. På så sätt blev jag bekant med ämnet och litteraturen. Jag blev medveten om min förförståelse (då jag känner igen mig i vissa avseenden), men försökte förhålla mig så neutral som möjligt under intervjuerna. Som forskare kan jag inte vara helt objektiv eftersom mina värderingar, normer, känslor och erfarenheter påverkar både valet av källor och bearbetningen av dessa. Därmed hade jag även en teoretisk utgångspunkt i bakhuvudet.

I en kvalitativ intervju bör intervjuaren behärska språkbruk, gester och kroppsspråk som den intervjuade kan relatera till och som är aktuella i dennes sociala sammanhang. (Patel, 2003). Anledningen till att jag valde att göra intervjuer är att jag ville få en övning i denna metod och att lära mig att forska.

Urval

Jag ville intervjua klassresenärer och för att knyta det till socialt arbete valde jag att försöka få kontakt med socionomer som själva ansåg att de gjort klassresan. Efter samråd med min handledare bestämde jag mig för att sex personer var ett lämpligt antal att intervjua. Jag strävade efter att få så stor spridning som möjligt, det vill säga vilken ålder, kön, inom vilket arbetsområde personen var verksam med mera. Detta för att få så många olika erfarenheter som möjligt. Det sätt jag använt mig av (för att få kontakt med klassresenärer som faktiskt har gjort klassresan) kallas för *snöbollsmetoden*. Vissa av de intervjuade var personer jag kommit i kontakt med via olika slags arbeten eller var det min handledare eller någon i min närmaste omgivning som gav tips. Jag fick även vägledning av de jag intervjuade på personer som skulle kunna vara lämpliga för mitt urval. Eftersom syftet inte har varit att basera slutsatser på ett representativt urval anser jag att metoden fungerat mycket bra. Kriterier för de jag skulle intervjua var:

1. En person som avancerar socialt från arbetarklass till en högre social grupp.
2. Att klassresenärerna inte hade vuxit upp i en akademisk miljö. Deras föräldrar skulle inte ha studerat vid vare sig universitet eller gymnasieskola.

3. Att de har gjort klassresan via utbildning och har en socionomutbildning i grunden och att de idag är yrkesaktiva inom någon position och område i socialt arbete.

Ovanstående kriterier förhörde jag mig om vid telefonkontakt, de intervjuade fick själva definiera sig inom ramarna. Intervjupersonerna har bedrivit sina studier på olika högskoleorter i landet och representerar åldersgenerationen 40 år och upp till ålderspension.

Tillvägagångssätt

Jag började med att kontakta intervjupersonerna, berättade kortfattat om studiens syfte och vid visat intresse bestämde vi tid och plats. De informerades om att det var frivilligt att ställa upp och att all data skulle behandlas konfidentiellt. Jag frågade dessutom om de skulle misstycka om jag bandade intervjuerna och förklarade syftet med det. Alla de intervjuade fick bestämma var vi skulle utföra intervjuerna, det enda kriteriet för tillvägagångssättet var att det skulle ske i en avskild miljö där vi kunde genomföra intervjuerna utan störande element.

Hälften av intervjuerna ägde rum i de intervjuades hem medan resterande skedde i anknytning till deras arbetsplatser. Alla respondenterna godkände att jag spelade in samtalet på en diktafon. Detta underlättade för mig då jag inte behövde anteckna under samtalets gång utan kunde koncentrera mig på samtalet och på icke-verbala signaler. Samtidigt var jag medveten om att inspelning kan verka hämmande på de intervjuade och att risken fanns att de blev mer nervösa och mindre öppna till en början. Jag märkte likväl inte av något orosmoment hos de intervjuade på grund av att jag spelade in. Vid varje intervjutillfälle erbjöds de intervjuade en kopp kaffe som en trevlig gest. Jag ville skapa en trygg atmosfär eftersom ämnet kan vara känsligt och berör deras liv. Det var viktigt för mig att de kände tillit och förtroende i intervjusituationen så att de kunde ge så öppna och uppriktiga svar som möjligt. Naturligtvis kan mitt kön, ålder eller andra personliga kännetecken påverkat vad och hur mycket de intervjuade var villiga att dela med sig av, men själv märkte jag inte av det. Jag inledde varje intervju med att ställa enkla bakgrundsfrågor för att sedan successivt föra in de större frågeställningarna och styra över samtalet mer till dem.

Bearbetning av intervjuutskriften

Jag skrev ner minnesanteckningar direkt efter varje intervju för att komma ihåg om det var något särskilt jag observerat som inte togs upp av diktafonen. Därtill skrev jag ner egna reflektioner. Efter varje enskild intervju transkriberade jag den ordagrant. Samtliga intervjuer

var mycket omfattande och tidskrävande att skriva ut, de varade mellan en till två timmar. Vid ett intervjutillfälle fick jag problem med tekniken då det visade sig att en kortare del (cirka 15 min) inte blivit inspelad. Jag upptäckte snabbt felet, skrev direkt ner vad jag mindes på papper och tog därefter kontakt med intervjupersonen och läste upp mina anteckningar. Den intervjuade fick tillägga om jag missuppfattat något väsentligt. Jag har lyssnat och läst materialet flera gånger för att verkligen få en bild och förstå vad som kommit fram i intervjuerna. För att separera texten använde jag mig av olikfärgade pennor och så småningom utkristalliserades fem teman i studiens omfångsrika material. Vid utskriften går dock en viss del av datan förlorad eftersom varken tonfall, uttal, minspel eller kroppsspråk naturligtvis inte kan framställas helt och hållet.

Tillförlitlighet

Validitet handlar om att man undersöker det man vill undersöka det vill säga att undersökningen svarar mot sitt syfte. Är valet av intervjumetod och frågeställningar verkligen de bästa för att ta reda på det jag vill veta? Jag anser att kvalitativ metod är mest lämpad för denna studie eftersom det jag vill undersöka berör subjektiva upplevelser och inte kan mätas i siffror. Frågorna eller temata i intervjuguiden har jag formulerat så att de ska svara mot syftet. Reliabiliteten innebär att de mätinstrument som används i undersökningen är tillförlitliga och ger samma resultat oavsett vem som skulle utföra undersökningen och att den utförs på ett korrekt sätt är viktigt (Holme & Solvang 1997). Jag anser att reliabiliteten i denna studie är så bra som det går med en kvalitativ metod utifrån de givna förutsättningarna. Ett smärre misstag skedde i bandtekniken, men jag anser att det inte har påverkat resultatet av denna studie, eftersom misstaget korrigerades. *”Endast genom kontinuerlig kritisk prövning och noggrannhet vid bearbetning av materialet kan vi uppnå en tillfredsställande grad av reliabilitet och validitet”* (Ibid.).

Etiska överväganden

Utifrån ett etiskt perspektiv kan jag inte se några problem i den här studien eftersom det är vuxna människor som har intervjuats och som har medverkat på en frivillig basis. Emellertid har jag valt att fingera deras namn för att göra dem så anonyma som möjligt. Därtill är det inga överdrivet känsliga frågor som avhandlats och de intervjuade har varit väl medvetna om vad de har talat om.

TEORETISK UTGÅNGSPUNKT

The Marginal Man

Den teoretiska utgångspunkten i denna studie kommer att bygga på Everett V. Stonequists klassiska bok *The marginal man*, (1937). Jag kommer att använda mig av samma tema som Trondman har gjort. Det handlar om människors olika erfarenheter och upplevelser som ger uttryck för att tillhöra en marginalgrupp. På liknande sätt kan upplevelser av social mobilitet höra till ämnet och utmärka den personlighetstyp som kan förknippas med "the marginal man" (Trondman, 1994). För att introducera begreppet the marginal man lånar jag ett citat av Robert E. Park som denne skrivit i introduktionen till Stonequists bok.

The individual who through migration, education, marriage, or some other influence leaves one social group or culture without making a satisfactory adjustment to another finds himself on the margin of each but a member of neither. He is a marginal man (Stonequist 1937, s 3).

Jag kommer att använda mig av det amerikanska uttrycket när jag nämner personlighetstypen the marginal man och även "the marginal situation".

Klassbegreppet har inte samma betydelse som tidigare. Moderniseringsprocessen har inte sönderdelat de sociala strukturerna utan den upprätthåller och nyskapar dem. Att människor kan välja mellan fler och olika livsstilar betyder inte att sociala grupperingar och andra formationer har minskat. Även om moderniseringen omfattar alla så blir följderna av den olika i skilda sociala miljöer, klasser och skikt. Arbetares och akademikers liv skiljer sig på väsentliga punkter, till exempel inställningen till utbildning, val av livsstil, praktiker. De kan representera olika kulturer eller världar som sociala grupper. Eftersom dessa kulturella och sociala skillnader fortfarande fortplantas i gamla och nya former, finns möjligheten att uppleva marginalitet kvar, till exempel resor mellan olika sociala och kulturella kontexter. Det innebär att Stonequists resonemang än idag kan vara aktuellt. Klassresenären är en individ som reser från en värld till en annan och är tvungen att handskas med båda i en värld som förändras (Trondman, 1994).

Innebörden i begreppet the marginal man är att en individ kommer att formas under inflytande av två kulturer eller världar. Den yttre, objektiva tillvaron återspeglas i individens

medvetande, där två olika kulturer möts. För att förstå detta fenomen, där kulturkonflikterna är en förutsättning tillsammans med individens medvetande, tillskrivs framförallt hennes egna upplevelser och erfarenheter stor betydelse. Det är i försöket att hantera de två olika sociala och kulturella världarna som individens självuppfattning blir till och ger upphov till psykologisk osäkerhet. Det är inte så att människor som kan kategoriseras som the marginal man visar upp ett visst temperament eller känslighet. Stonequist anser att de karaktärsdragen snarare är följderna av the marginal situation istället för orsaken till dess ursprung (Ibid.).

The Marginal Man som personlighetstyp

”The dual personality” (den dubbla personligheten) kan till det yttre ge ett sken av att vara välanpassad, men kan samtidigt i sitt inre uppleva sig som ”missanpassad”. Störst anpassningsmöjligheter är det för den individ som i sitt liv måste handskas med två världar som har stora skillnader mellan varandra. Det innebär att det först är när två olika sociala grupper eller världar krockar i en människas liv som the marginal situation uppstår (Stonequist, 1937).

The marginal man har tre metoder att handskas med sin marginalitet. De två första innebär att individen assimileras in i antingen den nya eller den gamla världen. Den tredje inriktningen, som jag kommer att fokusera på, innebär att individen utvecklar en modell av tillmötesgående till båda världarna, vilket kan innebära att hon kan känna sig ”between the two groups”. Alla de tre inriktningarna kan förändras över tid, men någon form av varaktighet måste dock finnas för att kunna använda begreppet the marginal man. Det är den tredje inriktningen som oftast leder till varaktiga kulturkrockar och ”det delade jaget”. Att befinna sig mellan två grupper eller världar kan leda till en rad olika svårigheter. Grunden är en dubbel anpassning, både till den värld i vilken individen växt upp och till den som hon har trätt in i. Frågorna kan vara: Till vilken grupp hör jag? Hur ska jag anpassa mig? Vem är jag mellan dessa världar? När individen för tillfället går upp i den ena gruppens eller världens liv så riktas hennes uppmärksamhet gång på gång tillbaka på den icke närvarande gruppen eller världen. Stonequist beskriver en marginal man som inte känner sig riktigt tillhörig i någon av världarna: ”I refuse to deny myself, I refuse to betray myself.” (Stonequist, 1937; Trondman, 1994).

Mellan två världar – kännetecknande drag

Individens upplevelse av the marginal situation liksom de personlighetsdrag hon var bärare av när hon trädde in i den situationen har betydelse. Om konflikten är mild och problemen små kan man inte prata om "personality type", enligt Stonequist. Begreppen the marginal man eller the marginal personality bör beaktas för situationer och individer där konflikten är så intensiv och varaktig att individen blir "besatt" av sin personlighet och av de erfarenheter och upplevelser som konfliktsituationen ger upphov till. Desto mer involverad och assimilerad the marginal man är i de kulturer mellan vilka hon lever, desto djupare är den psykiska identifieringen och de inre mentala påfrestningarna. Hon måste själv uppleva kulturkonflikten som ett personligt problem annars är hon inte definierad som en marginal man. The marginal man blir en individ som har förlorat något av det hon en gång var, men samtidigt har hon inte heller förmått skapa en ny och stabil identitet. Stonequist använder det utifrån en situation där en judisk professor blir the marginal man; han är dels assimilerad i den amerikanska kulturen som en amerikansk akademiker, dels djupt medveten om sin judiska identitet och tillhörighet. Den inre personlighetskonflikten har medvetandegjorts som ett problem. Han kan varken vara en nöjd amerikan eller jude, istället har han blivit the marginal man (Stonequist, 1937; Trondman, 1994).

Upplevelse av utanförskap är tydlig hos the marginal man. Det tydliggörs genom att inte fullt ut vara som människorna i den världen man kommer till eller som människorna i den värld man kommer från. Konsekvensen blir att individen känner sig som en främling i båda världarna och upplever sig ha en "dubbel personlighet" och ett "dubbelt medvetande". Stonequist knyter detta till "spegeljaget", vilket innebär att ens jag påverkas av omgivningens värderingar. The marginal man kännetecknas av en samtidig närvaro av två spegeljag. Det ena förser individen med referenser varifrån hon kommer, och det andra varifrån hon befinner sig i livet och mognadsmässigt. De två spegeljagen ger henne olika bilder av sig själv och dessa dubbla och motstridiga bilder leder till hennes inre konflikter och dubbla medvetande. Denna ambivalens symboliserar the marginal man. Hon kan inte välja någon av världarna eller avfärda båda utan hon slits mellan dem. Båda världarna tränger sig på henne och känslolivet är i rörelse (Ibid.).

Konfliktsituationen för med sig att individens lojalitet är delad. Hon kan i den ena stunden ta till sig den ena världens uppfattning och i nästa stund anamma den andra världens värderingar. I de mest svårhanterliga tillstånd upplever the marginal man att hennes frågor

tycks sakna svar och att hon känner sig önskad överallt. Hon kan då hata sig själv såväl som sitt ursprung. I dessa fall, hävdar Stonequist, att the marginal situation skapar en situation, där the marginal man blir överdrivet medveten om sig själv och besatt av sina egna problem. Han anser även att dessa problem i kombination med tidiga barndomsupplevelser kan involvera alla människor, inte bara the marginal man. The marginal situation behöver inte enbart skapa problem utan den kan också rymma mer glädje än förtvivlan och ge utlopp för kreativitet och utveckling (Stonequist, 1937; Trondman, 1994).

The marginal man som förmedlare

Hur kan the marginal man agera för att försöka underlätta sin situation mellan världarna? En utväg är att individen försöker utveckla en förmedlande roll mellan världarna. Att förmedla förståelse och samarbete mellan de olika kulturerna eller världarna har stor betydelse vad gäller den förmedlande rollen. Den kan även ta sig uttryck i främlingsskap. Det kan vara en fördel när främlingen pendlar mellan närhet och distans, vilket kan ge henne en viss frihet i relation till båda världarna. Men det kan vara en nackdel - om hon har integrerats i den nya världen – som lätt förändras till marginalitetsproblem och resultatet kan bli att främlingen förlorar sin distans och relativa frihet. Hon tappar sin förmåga till objektivitet och lämnar den förmedlande rollen. Det finns en föreställning om att främlingen genom sin tillgång till två kulturer får både en rikare personlighet, en större kompetens och dessutom en förmåga att förhålla sig mer objektivt till omvärlden. Väljer hon att använda sig av den förmedlande rollen får hon en möjlighet till två uppsättningar av språk, förhållningssätt och värderingar med mera. Då kan hon få möjligheten att se problemen från ett annat, större perspektiv (Ibid.).

Många marginal man som skulle kunna assimileras fullt ut i den nya världen undviker det. Fastän de har avancerat såväl ekonomiskt som socialt i förhållande till sin gamla värld är de fortfarande känslomässigt bundna till sitt ursprung. The marginal man blir hela tiden påmind om det gamla och hon drabbas ofta av moraliska funderingar om vad som kan anses vara rätt eller fel att göra i hennes situation. När hon intar den förmedlande rollen kan hon också upplevas som ett hot mot de människor som lever i och enbart försvarar en värld (Ibid.).

Råd till the marginal man

Stonequist anser att det bästa är att individen i the marginal situation förmår att skapa balans mellan kontinuitet och förändring. För att lyckas med det förutsätts att the marginal man hamnar i en social situation där hon accepteras och utifrån sin egen önskan och självrespekt

kan välja sitt sätt att hantera de båda världarna. I bästa fall kan the marginal man hitta ett positivt uttryck för sin marginalitet, därmed blir den upplevelsen en underordnad fråga i livet. Det mest betydelsefulla är att individen har insikter, bevarar sin självrespekt och är i kontakt med sitt tanke-och känsloliv. Stonequist anser om man är en marginal man, "why deny it"? När individen hamnar i den kulturella konflikten och det dubbla medvetandet trycker på, vilket leder till anpassningssvårigheter och inre konflikter, blir lösningen att säga: "I am myself!" (Stonequist, 1937).

PRESENTATION AV INTERVJUPERSONER

Nedan följer en kort presentation av de intervjuade personerna i studien. Namnen är maskerade för att skydda deras integritet.

Intervjuperson 1 – Karin

Karin är 40 år och uppväxt i en liten ort i Västsverige. Hon växte upp i en stor familj med många syskon där hon var den första som studerade på högskola. Hennes far var fabriksarbetare och hennes mor var först hemmafru, men började senare arbeta som vårdbiträde. Karin blev färdig socionom när hon var 25 år. Större delen av hennes yrkesliv har hon arbetat inom socialtjänsten. Idag arbetar hon inom vuxenutbildningen som kurator.

Intervjuperson 2 – Vilhelm

Vilhelm är 60 år och har vuxit upp i ett mindre samhälle i södra Sverige. Han var den förste i familjen som studerade på högskola, Vilhelm var enda barnet. Fadern var byggnadsarbetare och modern var fabriksarbetare. Vilhelm tog examen 1970. Han har tidigare jobbat inom socialtjänsten. Idag arbetar han med forskarutbildningen och har doktorsexamen i socialt arbete.

Intervjuperson 3 – Ulrika

Ulrika är 62 år och har vuxit upp i ett nordiskt land och hon kom till Sverige i övre tonåren. Hon växte upp i en familj med en stor syskonskara. Fadern var småbrukare och modern var hemmafru. Ulrika var den enda i familjen som gick vidare till högskolestudier, hon tog sin socionomexamen 1985. Sedan hon blev färdig har hon arbetat största delen inom socialtjänsten, men idag arbetar hon på ett barn-och familjebehandlingshem.

Intervjuperson 4 – Lotta

Lotta är 51 år och har vuxit upp i en liten by på landsbygden i södra Sverige. Hennes far var lastbilschaufför och modern var hemmafru. Lotta var den första i familjen som började läsa på högskola och hon blev färdig socionom 1977. Sedan hon blev färdig har hon arbetat inom socialtjänsten och har nyligen börjat arbeta som kurator inom skolväsendet.

Intervjuperson 5 – Henrik

Henrik är 50 år och har vuxit upp i ett nordiskt land. Han kom till Sverige i unga barndomsår. Hans far arbetade som mekaniker och modern arbetade som sömmerska. Henrik var inte den förste i familjen som läste på högskola utan hade syskon som hade studerat. 1978 blev han färdig socionom. Han har arbetat inom socialförvaltningen ett antal år, idag arbetar han med forskarutbildningen och har doktorsexamen i socialt arbete.

Intervjuperson 6 – Carola

Carola är 53 år och har vuxit upp i en liten by på landet i Västsverige. Hennes far var smed och modern var sömmerska. Carola är ensam inom familjen om att ha läst på högskola. Hon studerade på äldre dar och blev färdig socionom 1997. Hon har arbetat inom socialtjänsten, men arbetar idag på ett barn-och familjebehandlingshem.

EMPIRI

Resultatredovisning

I detta avsnitt kommer du som läsare att få ta del av intervjupersonernas berättelser. Det är deras subjektiva upplevelser och uppfattningar som styr, vilket är viktigt att ha i åtanke när du läser denna studie. Jag kommer att lyfta fram vad som har varit tongivande, men även det som har stuckit ut och inte stämt in i helheten. För att göra det så lättöverskådligt som möjligt har jag delat upp resultaten i fem olika teman. Många gånger berör det ena det andra, eftersom allt mer eller mindre hänger samman.

Första stegen mot en klassresa

Ulrika ansåg att hon tog första steget mot en klassresa när hon var 15 år och inte kunde bo kvar hemma längre, efter att ha gått ut folkskolan var det dags för henne att söka arbete. Hon flyttade till Grönköping¹ och arbetade i en familj som hembiträde.

Klassresa på så vis att jag arbetade i en familj där människor var utbildade. Det var en polis, en lärare och en gymnasiestuderande och jag var väldigt sugen att lära mig mera. Jag kände liksom att enda hindret för mig att läsa vidare var att jag inte hade råd eller inga föräldrar som kunde betala mina studier. Kan någon lära sig svenska så kan jag eller kan någon lära sig saker och ting varför skulle inte jag kunna. Jag tror att jag hade väldigt gott självförtroende trots min bakgrund. Vi var nog bland de fattigaste om man tänker så, vi ägde ju bara ett litet jordstykke som min pappa hade fått köpa billigt... Efter kriget byggde vi ett litet större hus med två rum och där bodde vi med sju barn. Och så kom jag till Grönköping, där jag började jobba, så bodde de ju i en stor flott lägenhet och de hade inomhustoalett. Vi hade utedass och inget rinnande vatten eller nånting. Jag bodde i den familjen då. Mitt intresse för att utveckla mig började egentligen då. (Ulrika)

Det var Ulrikas första resa och året därpå började hon arbeta som affärsbiträde och det var första början till självförsörjande. Hon tror att inom sig hade hon en vilja att få det bättre än vad hennes föräldrar hade haft det.

¹ Namnet på staden är påhittat.

Två av intervjupersonerna ansåg att de påbörjade något annat till skillnad från sin ursprungsmiljö i tidiga tonåren. För Lotta var det ett val hon gjorde redan efter sjätte klass; det vill säga om hon skulle läsa vidare eller inte. Det var bara ett fåtal som hade gått i realskola² i hennes släkt. Karin menade att den här lossbrytningen egentligen påbörjades redan under högstadietiden eftersom det var då hon bestämde att hon skulle gå sin egen väg; den utbildning som hon trodde var bra för henne i fortsättningen och dessutom skulle hon bestämma själv. Vidare menade de båda att steget till högskolan upplevdes som större.

Det var rätt omtumlande och komma iväg, det var en helt ny miljö för mig, väldigt ny miljö kändes det som /.../ Jag kände ingen när jag kom till högskolestaden, varken nån som hade läst nåt annat ämne eller på skolan... Eller jag kände ingen som hade läst denna utbildningen så jag kände mig... Allt var nytt. Sen började det väldigt dramatiskt i skolan. (Lotta)

Karin menar att hon nog var ganska skrädd; hon flyttade till högskolestaden, samtidigt handlade det om att hon gjorde ett uppbrott från sin hemmiljö. Det var lite pirrigt eftersom hon inte hade gått den raka vägen till studier utan hade jobbat några år emellan. Hon reagerade inte så mycket på känslan av att börja på högskola eftersom hon inte visste vad det innebar utan för henne var det helt enkelt att gå på skola.

Det var först när man hade börjat utbildningen som man märkte av att man var i den utbildningsmiljön och det blev en tydlig skillnad. I klassen var det klasskillnader rent socialt och statusmässigt och det märktes tydligt på skolan. Jag upplevde att jag inte riktigt hörde hemma där. (Karin)

Efter en tid upptäckte Karin att hon hade ett annat språk. Hon märkte det framför allt i sin ursprungsmiljö; att hon hade tillägnat sig ett annat sätt att tänka som hon inte haft innan. Rent statusmässigt och materialistiskt upplevde Karin att hon alltid låg efter när hon var i högskolan och "... intelligensmässigt så var det konstigt hemma..." (hos föräldrarna).

Carola å sin sida tog de första stegen mot en klassresa när hon bestämde sig för att göra en förändring av sitt liv; hon önskade sig en ordentlig utbildning, tog tjänstledigt och började

² Skolform som avskaffades successivt under 1950- och 60-talen i och med att den obligatoriska skolan blev nioårig (de sista kommunala realskolorna upphörde dock först 1972). Ur Nationalencyklopedin (1994).

läsa. ”Det var jobbigt innan jag vågade ta det här steget, för jag hade ett ganska bra jobb, bra betalt...” och rent ekonomiskt var det lite oroväckande hur man skulle klara allting.

Stoltheten kom i samband med att Carola vågade ta steget. Första kontakten med högskolan var en helt annan värld och hon kände sig väldigt bortkommen där.

Andra svar är svårare att tyda. En av de intervjuade hade inte riktigt tänkt det som en klassresa och förklarar att på 1960-talet fanns det en allmän, utbildningsvänlig inställning i samhället, det behövdes yrkesutbildat folk och det behövdes människor från alla klasser. Det var ett väldigt sug efter folk i samhället som ville läsa vidare och Vilhelm såg det som en möjlig bana. Vilhelms upplevelse av mötet med högskolan var enbart positivt:

Det var ett fantastiskt lyft, jag kom hit och man kunde ha intressanta teoretiska resonemang och man kunde vända och vrida på frågor och man fick nya perspektiv och man kunde se saker på ett annat sätt. Man träffade människor som var intresserade av liknande frågor. Det var väldigt bra och jag tyckte det var väldigt fint. (Vilhelm)

Henrik uppgav att det var när han föddes som han tog de första stegen mot en klassresa. Han berättar att han aldrig var ämnad att gå i sina föräldrars fotspår och att det var väldigt uttalat från hans föräldrar att de inte ville att deras barn skulle bli fräsare (mekaniker), utan de skulle läsa vidare. För Henriks del har det aldrig varit något annat utan han visste att han alltid skulle hålla på med något inom sitt nuvarande område.

Anledningen till din klassresa

En av de intervjuade, Karin, anser att hon hade ett stort behov av att vara självständig, att gå sin egen väg. Dessutom hade hon lätt för sig i skolan så därför blev högskolan en naturlig följd. Carola anser att hon alltid haft en längtan till att läsa, det var någonting som hon längtat efter sedan hon missade sin gymnasieutbildning, och hon hade ett mål med sina studier. Majoriteten av de intervjuade har haft ett grundläggande intresse för att läsa och två av dem var tidigt politiskt intresserade och hade ett intresse för samhällsfrågor.

Jag läste inte de böcker man borde läsa, jag läste andra böcker istället, om anarkismen, marxismen... Jag blev politiskt engagerad i väldigt unga år. Det bildade mig och skolade mig och gav mig perspektiv historiskt, sätta saker och ting i sitt nuvarande sammanhang och det gav mig föreställningar om att allting är

möjligt. Att skapa ett bättre samhälle, att skapa ett annorlunda samhälle. Det är fullt möjligt. Det tror jag att jag fick i nedre tonåren. När jag kom till gymnasiet, då var jag övertygad och jag hade ett synsätt, en åskådning, en ideologi som jag kunde falla tillbaka på. Det var ganska ovanligt på den tiden. (Henrik)

Övervägande delen av de intervjuade påstår också att det var något som premierades hemifrån. Både Ulrika och Henrik anser att deras föräldrar önskade att barnen skulle få det bättre, då familjerna var fattiga och kanske inte hade möjligheten att låta dem läsa. Ulrika ville själv få det bättre och utveckla sig själv, hon hade känt att hon hade egna resurser, men inte möjligheten. Ulrika understryker vikten av att ha ett arbete som hon trivs med. ”Jag trivdes absolut inte sy bakfickor på herrbyxor /.../ det var ju min fasa att sy och det var ju väldigt påfrestande psykiskt.”

Lotta hade fått med sig tankarna hemifrån på så sätt att utbildning var viktigt, det var en förmån och det var något som var bra. Hon visste att pappan gärna hade velat studera, vilket givetvis spelade in. Karin och Carola anser att det säkerligen kunde vara någon form av revansch: Jag ska minsann visa att jag kan! Karin tycker att det är svårt att beskriva sin erfarenhet av att ha levt fattigt. ”Det var skämmigt att tillhöra en familj, där vi var sex barn, där vi hade det ganska fattigt, i ett litet samhälle, vi tillhörde en frikyrka.” Att vara långt ner i samhällets rangordning innebar att revanschlusten betonades för henne.

Vilhelm och Henrik säger att det inte fanns en enskild orsak till att fortsätta att bedriva studier. Vilhelm hävdar att orsakerna existerade på flera plan; dels inom individen - vilket kan vara svårt att utreda - att människor har olika förutsättningar, några kanske har gillat skolan och har haft lätt för att lära (kanske kan det vara ärftliga faktorer), dels att det fanns stöd från omgivningen och att det politiska systemet öppnades och inte lade käppar i hjulet för utbildning.

Förståelsen av klassresan

Karin och Ulrika insåg att de hade gjort klassresan när de började jobba som socionomer. Det blev mer påtagligt att de levde i två olika världar, ännu tydligare än under utbildningen. Ulrika uppger att hon var lite förvirrad för hon insåg inte att det var klassresa hon färdades på, utan hade tänkt att hon strävade efter en bättre tillvaro.

Jag kom ju till en värld som jag inte varit i innan samtidigt som jag inte hade lämnat den gamla världen. Jag levde kvar på ett sätt, jag umgås ju med min familj och mina gamla vänner. Så jag har ju inte lämnat dem fastän jag har kommit till en ny värld. (Ulrika)

Efter att Karin fått barn och blivit förälder har hon reflekterat mer och insett att det faktiskt var det här hon hade gjort.

När jag förstod vad det handlade om, att jag har ändrat mitt sätt att tänka och vara, jag anammade ett annat sätt att vara. Kanske som en akademiker, i den världen. Det kändes lågt, bonnigt, usch, pinsamt, genant, skam, det var mycket sådana känslor och det var jättejobbigt. Det var då det blev tydligt att jag kanske skämdes för min uppväxt på något sätt, inför kanske mina nya vänner. (Karin)

Henrik uppger att det redan var i de unga tonåren som han insåg att han hade gjort klassresan, dels förstod han att vara fabriksarbetare inte var någon framtid för honom eller något han sökte efter, dels var det inget som han blev uppmuntrad till hemifrån. Vidare förklarar Henrik att för honom är det ett *levt* liv; det är en helhet där det ena hänger ihop med det andra. Han har haft med sig det från början och det har varit en resa för honom som i allra högsta grad pågår fortfarande. Övervägande delen av de intervjuade påpekar att de fortfarande reser, om än inte på samma sätt. Carola insåg under utbildningens gång att hon genomgått en klassresa och upplevde det som att hon hade fler valmöjligheter än förut; allt hade breddats, världen hade blivit större på något sätt och hon hade fått mycket mera insikt och kunskap. Lotta anser att det är svårt att uppge när hon insåg att hon hade gjort en klassresa. Det hade liksom funnits där och skett successivt och Lotta hade inte riktigt tänkt i de banorna.

Vilhelm, som jag nämnt tidigare, ser inte vikten av en klassresa utan att det är en annan inriktning på livet. Han anser att det inte är någon påtaglig skillnad att tillhöra en skötsam, duktig arbetarklass som engagerar sig eller att tillhöra en utbildad medelklass. Dessutom anser han att det är svårt att prata om klasser i dagens samhälle. Det är svårt att klart och tydligt definiera vad som utgör de olika klasserna och om det är så stora skillnader mellan dem.

Samtliga intervjupersoner har gjort en objektiv resa i den bemärkelsen att de fått utbildning och därigenom ekonomiskt och materiellt sett avancerat från arbetarklass till en annan, högre

klass. Henrik anser att det aldrig var det materiella som var viktigt utan att det var andra värden; värden som att kunna vara fri, vara trogen sina föresatser och kunna göra de saker som man vill. Där var inte valet av en karriär i det offentliga eller det akademiska av större betydelse. Han anser att höginkomsttagarens medelklassstillvaro är angenäm på olika sätt. Det är stor skillnad och de behöver inte vända på slantarna utan de kan resa vart de vill. Karin instämmer med Henrik i att hon idag har det bättre rent ekonomiskt än förut. Hon behöver inte längre känna sig orolig. Karin har gått från tillståndet att inte ha råd till att idag ha råd.

En av de andra intervjuade uttrycker det så här:

Jag fick bra status, jag har ett yrke som har akademisk utbildning, respekterad i alla sammanhang, föredra ärenden i nämnden och få respekt från nämndemän och människor kommer med sin problematik. Man är ju på andra sidan skrivbordet om man säger så och så får man ju den här bekräftelsen att man är något annat än vad man var förut. (Ulrika)

Hälften av de intervjuade tycker dock inte att det är så stora skillnader lönemässigt; Lotta förklarar att vara socialarbetare eller att vara socionom inte har särskilt hög status utan jämför det lite som "slasktratt". Carola anser att den ekonomiska situationen inte har förbättrats så mycket eftersom hon valde ett yrke inom den sociala sfären och tidigare hade ett bra jobb inom militären. Lönemässigt blev det inte så stora skillnader - och hus hade hon innan.

De subjektiva upplevelserna av förändringen varierar beroende på hur de intervjuade förhåller sig till klassresan. Karin kan tycka att hon har gått miste om en del saker på grund av att hon har gjort den här resan, hon har tagit avstånd från sin hemmiljö på något sätt och medger att det är en liten sorg. Hon ångrar ändå inget utan påpekar att hon har fått mycket och därmed var det värt priset! Ulrikas åsikt är att det inte har gått utan försakelser när hon har studerat, men även hon anser att hon har fått tillbaka det många gånger om. Dessutom upplevde Ulrika att hon blev tagen på allvar, hon tyckte det var skönt och att hon då utvecklades som människa. Hon påpekar dock betydelsen av ha ett realistiskt förhållningssätt så att man inte tror att man blivit något annat än förut. Nu ska hon se sig som ett redskap, det vill säga att kunna lindra någons lidande och att få andra människor att se sina egna resurser och egna kvalitéer.

Carola upplever det hela som att hon trots sin utbildning fortfarande är mest hemma i sin ursprungsmiljö och har sitt största umgänge där. Lotta säger att någon form av avundsjuka kunde upplevas då hon kom till sin första arbetsplats, var ung och nyutbildad och hade högre lön än t ex kontorspersonalen. Henriks upplevelse är att det har varit olika företeelser som har varit olika starka och påträngande under olika faser. Det är dock alldeles uppenbart att den här klassresan som han har upplevt, märker han fortfarande av på ett tydligt sätt idag. Henrik är gift med en kvinna som kommer från medelklassen och tycker att de har helt olika bakgrunder i sina perspektiv att se och förhålla sig till olika saker.

För mig har det varit en lång upptäcktsfärd i att var ligger de underliggande skillnaderna i att vara uppväxt i arbetarklass och en bildad medelklass. Det är sånt som gör mig påmind fortfarande i vardagen, där jag naturligtvis är en del av medelklassen idag. Mina barn är t ex uppväxta ur medelklassen och med allt vad det hör till. (Henrik)

Två skilda världar eller kulturer

Två av de intervjuade har inte upplevt att vara del av två olika världar. Vilhelm har aldrig tänkt på det viset och anser att det är en annan inriktning att börja läsa, lite annorlunda tankesfärer och tankeuniversum, men att det är svårt att säga om världarna är så fantastiskt annorlunda. Som Vilhelm kommer ihåg det idag, upplevde han aldrig att det var två himmelsvitt skilda världar på den tiden.

Henrik ger lite dubbeltydigt intryck. Han säger först att han aldrig har upplevt fenomenet av att samtidigt tillhöra två olika kulturer. Senare framkommer dock tydligt upplevelsen av att han levit i två kulturer när han kom till universitetet från en präglad arbetarstad för att börja på Socialhögskolan. Det var inte tre mil mellan arbetarstaden och universitetsstaden utan det var en dimension; det var en ljudvall man skulle igenom och det var en enormt stor skillnad i dryckesvanor, umgängesvanor, sociala mönster och etiketter. Dessutom rådde en romantisering av arbetarklassen på 70-talet, vilket kändes konstigt. Hans kompisar som kom från medelklassfamiljer satt där och pratade väl om arbetarklassen. Henrik hade själv jobbat som slipare och upplevt den miljön.

Jag har det i mig, jag vet hur man snackar med folk och det visste ju inte dom. Det hade jag ju stor nytta utav hela min tid här på socialhögskolan, vilket jag hade

nytta av sen när jag jobbade ute i socialt arbete och dels när jag forskar. Dels för att jag nog kan sätta mig in i hur det är att vara på andra sidan, hur det är att vara socialbidragstagare, att vara utsatt, att vara klämd mellan olika omöjliga situationer och inte ha några val egentligen och så vidare. Jag har upplevt det. Inte alltid i min egen familj, även om vi hade våra problem, men i min uppväxt, hos mina kompisars föräldrar, där det fanns både det ena och det andra. Jag har sett allt sånt inifrån. Å då aktar man sig väldigt noga för att kategorisera, han är sån och hon är sån. Det har varit en av mina drivkrafter att hjälpa folk att verkligen skärpa sig igen, att se människan bakom vissa händelser. Allting är inte förutbestämt, och att man ska vara försiktig med att just gruppera folk och sätta etiketter på människor. (Henrik)

Lotta upplever inte att hon lever i två världar idag, men att det var som två olika världar när hon studerade. Hon tycker inte att det är ett avsevärt stort steg att läsa till socionom eftersom det är ett människovårdande yrke. Det innebär en fördel för henne i hennes arbete, då merparten av hennes klienter kommer från arbetarmiljö och kanske saknar utbildning. På så sätt är det inte främmande för henne. Övriga respondenter upplever fortfarande att det är (mer eller mindre) som två världar idag.

Jag upplever fortfarande att det är som två världar. Men skillnaden är ju nu när jag ser tillbaka att jag har inte lika ont av det. Det är jobbigt, att inte vara hemma i någon värld, att det är två världar som jag inte är riktigt tillhörig till. Kanske till 80 %. Jag skulle vilja vara det till 100 %, känna mig helt naturlig, helt bekväm i någon värld. Fast egentligen vill jag ju inte vara i den världen som jag kommer ifrån. (Karin)

Karin klargör att hon kommer nog alltid att erfara det då hon har erfarenheter av två olika sätt att leva som skiljer sig relativt mycket från varandra. Ulrika och Carola upplever att de har kvar det betydelsefulla privata umgänget i den gamla världen eller ursprungsvärlden, och att den akademiska världen är de mest delaktiga i när de är i arbetet. De menar båda att de inte uppträder riktigt på samma sätt i de olika kulturerna, utan att de anpassar sig. När de umgås med dem som inte har utbildning är samtalen mer avgränsade. Ibland kan det upplevas som lite jobbigt när man inte är sitt naturliga jag, hävdar Carola. En annan intressant kommentar kommer från Ulrika som pendlar fram och tillbaka mellan den ursprungliga miljön och den akademiska världen. Hon har kvar ursprungsvärlden, men anser att *hennes* arbetarklass inte

finns kvar idag. Den har genomgått en markant förändring och det går inte att gå tillbaka till det ursprungliga. Det går att gå halvvägs och den skillnaden känns inte stor, Ulrika upplever inte det som något problem.

De intervjuade som känt igen sig i att tillhöra två olika världar eller kulturer anser att det är en tillgång i sitt nuvarande sociala arbete att ha med sina erfarenheter av att ha gjort en klassresa. De kan lägga sig på lite olika nivåer och de kan anpassa sig därefter. Karin tycker att när hon är i hemmiljö eller träffar människor i utbildning kan hon känna igen sina rötter och det kan vara jobbigt när hon är hemma, men det kan vara en fördel när hon vistas med människor som har det jobbigt i hennes arbete. Hon kan ha en djupare förståelse i det mötet där människor kommer från en miljö som hon själv har gjort och underlätta kommunikationen, men det är ingen förutsättning och Karin anser att hon måste vara försiktig så att hon inte tolkar sin egen upplevda situation. Hon kan även finnas tillgänglig för dem som ursprungligen är från medelklassmiljö, där hon kan ”lyfta sig” ett steg och kan på så sätt vara i båda världarna i sitt arbete. Likaledes anser Henrik att det är en fördel utanför arbetet att man har tillgång till två olika kulturer. Det är två synsätt som man faktiskt kan spela med på ett aktivt sätt åsyftar några.

Klassresenärernas reflektioner

Den världen eller resan jag har fått har jag öppnat mina ögon så att man ser alla färgnyanser på ett annat sätt. Man ser flera vyer och nyanser i tillvaron i saker och ting så man ser inte antingen i svart eller vitt eller att man tror att det bara finns ett sätt att leva. (Ulrika)

Ulrika tycker att hon har blivit en rikare person både kunskapsmässigt och upplevelsemässigt fastän hon var rik förut. Hon berättar att hon ser skillnaden om hon jämför med sina gamla vänner som hon idag har kontakt med. Deras vidsynthet till livet och till människor är annorlunda än hennes. Hon vill tro att hon har större förståelse och tolerans för människor och för företeelser som inträffar. De lever på en annan psykologisk nivå, om man får säga så. Ulrikas egna barn har själva läst och de får stimulans av att prata med henne och tror att de har uppskattat hennes resa i vuxen ålder. De har fått en annan utgångspunkt i sina liv då hon själv har förstått betydelsen av att läsa.

Lotta uttryckte att när hon växte upp diskuterades det inte i familjen vad hon läst i skolan. Det blir på ett mer naturligt sätt om båda föräldrarna har studerat även om Lotta inte känner sig så akademisk.

Majoriteten av de intervjuade har ingen anknytning med gamla vänner från uppväxttiden, men ett fåtal har. Lotta anser att en konsekvens av att hon inte har så många i omgivningen, förutom sin familj som kan se ens förändringar, är att det sociala arbetet tar mycket kraft ifrån en. Samtliga intervjuade personer anser att de har förändrats, men anser att det kan vara svårt att se sin egen förändring. Om de inte hade studerat är det svårt att veta hur de skulle ha varit annars. Vilhelm tänker så här:

Jag har aldrig rest ifrån de här grupperna som man har börjat att komma i kontakt med. Min mor som var ensam, som många gånger hade det svårt att få livet att gå ihop, de grupper jag ville hjälpa som socialarbetare och de grupper som kanske har det sämst i samhället. De här grupperna som är underklassen. Jag tycker ju väldigt mycket att jag är kvar i de här grupperna. (Vilhelm)

Detta intresse för utsatta och underprivilegerade människor har Vilhelm jobbat med i hela sitt liv, vilket han tror har att göra med hans uppväxt. Detta engagemang som han har haft för utsatta är han stolt över. För övrigt tror han att personer i hans omgivning tycker det är bra och att det uppskattas att han forskar kring de här frågorna, vilket inte så många andra vill. De personer i hans närmsta omgivning som befinner sig i ungefär samma situation som han själv ser nog på det som att de ska vara glada och tacksamma för att de har tagit sig dit de är idag. Flera av de intervjuade upplever att den närmaste omgivningen är stolta över vad de har lyckats åstadkomma, även om de inte gör något nummer av det. Likaså kunde avundsjuka förekomma.

Carola förklarar sin förändring som att hon har fått en större ödmjukhet, eftertanke och djupare förståelse för människor och personligen har blivit tryggare i sig själv och fått större självförtroende. Under resans gång hävdar Carola att hon har växt ifrån vissa bekanta; hon fick mindre gemensamt med dem, ställde i några fall lite högre krav och bröt kontakten. Vilhelm anser tvärtom att skalar man av den här yttre kulturen så är det inte så stora skillnader, de diskuterar ungefär samma saker (fastän de inte har någon utbildning) och menar att dels finns det vissa generationer som växer upp ihop och delar vissa saker gemensamt, dels

är det personer eller yrkesgrupper som håller på med gemensamma saker eller har samma erfarenheter.

Henrik hävdar att han går vidare med nya slags uppgifter och utmaningar. Andras uppfattningar av honom kan vara att han är rätt artikulerad, engagerad, framfusig, jobbig och krävande. Karin tror att andra har uppfattat henne som en människa som de var lite rädda för på grund av hennes starka åsikter. Hon tror även att hon alltid kommer att känna sig hämmad i vissa miljöer, men idag bryr hon sig inte om det. När man råkar komma i en social situation där andra människor är duktiga eller ännu duktigare och dessutom har haft en lätt uppväxt, kan hon känna att de inte är på samma nivå. Hon drar sig då tillbaka och känner sig som en arbetarklassunge. Beroende på vem det är Karin möter eller i vilket sammanhang mötet sker kan hon fortfarande känna att hon inte hör hemma i någon värld. En annan reflektion är att inom arbetarklassgruppen är det viktigt att visa status och Karin tycker att det kan kännas jobbigt emedan hon själv inte har hus. Hon har då inte visat sin omgivning i hemmiljön att hon har lyckats och så vidare. Vad Karin egentligen vill visa och vad som är viktigt är att hon lever ett bra liv och blir tillfredsställd rent mentalt. Viktigt för henne är också andra människors synsätt och tankar från omgivningen; när Karin exempelvis hör lärare med en akademisk uppväxtmiljö klaga över människor som har det svårt och inte haft samma förutsättningar, men som utbildas, känns det som om de också klankar ner på henne. Karin medger att då umgås hon helst med människor som har erfarenhet av "både och" och kan förstå det här. Det är kanske inte alltid så lätt att hitta de människorna.

Vilhelm och Ulrika har överfört vikten av utbildning till sina barn, det är något positivt att satsa på och en väldig fördel. Henrik funderar på om de här skiftena mellan hur man uppfattar sig själv och hur man är och förhåller sig till olika företeelser är beroende av klassresa eller en naturlig mognad, en livsresa som ändå kanske skulle ha infallit till stora delar. Det är inte så lätt att urskilja vilket som är vad.

ANALYS

Innebörden av begreppet marginal man och som kännetecknar denna personlighetstyp är att individen är präglad av och lever sitt liv i två olika världar eller kulturer.

Hälften av de intervjuade lever i två världar idag eller kan åtminstone identifiera sig med det konceptet i den här studien. Vad kan det bero på? Två av de intervjuade studerade på äldre dagar; de tog sin socionomexamen i 40-årsåldern. En anledning till att de fortfarande kan särskilja två världar tydligt kan bero på att de inte har levt lika länge i den nya världen som övriga respondenter. En annan respondent upplever även att det är som två världar idag - inte lika uttalat - men hon har det med sig. Hon studerade inte på äldre dagar, men är den yngsta av de intervjuade och därför har hon levt övervägande delen av sitt liv i den gamla ursprungsvärlden.

Den andra hälften, som inte upplever att de lever i två världar eller kulturer idag, studerade i unga år och var färdigutbildade på 70-talet. Det innebär att de huvudsakligen har levt sina liv i den nya världen och har assimilerats in i den nuvarande världen. Två av de respondenterna ansåg däremot att det var som två skilda världar eller kulturer när de studerade, framförallt vid mötet med den akademiska miljön. Den siste respondenten var den som tog socionomexamen först; han såg överhuvudtaget inte så stora kontraster mellan världarna och tycktes inte ha upplevt det heller. Han påpekade dock att det var en ganska stor sak att börja högskolan, men säger att det är så länge sedan att han inte kommer ihåg. Ju längre tiden går desto mer assimileras vi in i den miljön vi befinner oss i. Det blir inte främmande, i och med det så reflekterar vi inte lika mycket utan de nya bilderna och miljöerna förstärks hela tiden. Det innebär att dåvarande upplevelser kan blekna till en viss del. Det är en viktig aspekt att ha i åtanke! Hur individerna upplevde sina erfarenheter och hur starka händelserna var, är också faktorer som har betydelse i vad de kommer ihåg.

Sammanfattningsvis är längden på vistelserna i de olika världarna av stor betydelse. Likaså om individen kände sig bekväm direkt, fick stöd och uppmuntran från alla håll, hade lätt för sig och tyckte allt var intressant och spännande är av stor vikt.

De som har befunnit sig längst i den nya världen har inget umgänge kvar med gamla vänner medan de som har befunnit sig mestadels av sina liv i den gamla världen till stor del har kvar

kontakten med denna i form av umgänge och familj. Det behöver inte bara bero på hur länge individen har varit i den ena världen utan det är troligtvis många olika faktorer. Även om hon har vuxit ifrån gamla vänner på grund av olika val i livet till exempel inriktning på studier, behöver inte det betyda att man går skilda vägar. Det privata och yrkeslivet kan skilja sig anmärkningsvärt åt. Att hälften av de intervjuade idag inte befinner sig mellan två världar eller lever mellan dem kan bero på att de har assimilerats in i den nya världen problemfritt. Enligt the marginal man teorin så har de intervjuade därmed inte valt den tredje metoden för att handskas med sin marginalitet, vilken kan (inte nödvändigtvis) förknippas med olika svårigheter att handskas med två världar. Resterande av de intervjuade har utvecklat ett tillmötesgående till båda sfärerna, vilket kan leda till att de uppfattar sig som mellan de två världarna, men detta upplevs inte som något större problem av respondenterna.

Klassresenärens ”både-och vara”, det vill säga att känna sig mellan två olika kulturer eller världar, är inte bara specifikt för klassresenären utan kan troligtvis ses som kännetecknande för alla individer som upplever marginalitet. Erfarenheter och upplevelser av ambivalens till följd av kulturmöten och kulturkonflikter kan ses som ett av vår tids kännetecken.

Två av de intervjuade har vuxit upp i ett annat nordiskt land än Sverige, de kom till Sverige i unga år. Det kan troligtvis ha förstärkt upplevelserna och erfarenheterna av deras klassresa. Jag har valt att inte klargöra i vilken utsträckning det har påverkat deras upplevelser.

Jag anser att the marginal man är tillämpbar på så vis att denna studies klassresenär bekräftar att det är en tillgång att kunna ta del av två kulturer eller världar. Det är en av Stonequists mest framhävda teser. Majoriteten av de intervjuade uttryckte att det kan underlätta i mötet med klienterna i det sociala arbetet då de själva har en erfarenhet av att ha levt i en annan miljö. Studien visar på att det är positivt att klassresenärerna får ett vidare perspektiv. Det är även en form av frihet att kunna vara och hantera dessa båda världar som skiljer sig åt. Trots klassresan och deras avancemang socialt, har majoriteten av studiens klassresenär en viss förkärlek för sitt ursprung och allt vad det innebär. Detta kan med stor sannolikhet uttolkas av de intervjuades yrkesval och livserfarenheter.

Analysen av den här studien visar att the marginal man till viss del är applicerbar på de klassresenärer som intervjuats. Hälften av de svarande upplever de två olika världarna än idag och majoriteten av alla svarande har upplevt det någon gång i livet. Emellertid kan jag påpeka

att de klassresenärer jag har intervjuat inte är typiska ”marginal man”. För att vara en marginal man ska de intervjuade själva anse att de befinner sig i den positionen. Dessutom anser jag att de inte är det, då hela ens livssituation ska upptas av konfliktsituationen. Som tidigare nämnts i det teoretiska temat är en förutsättning för att kunna använda begreppet the marginal man att: individen är ”besatt” av konfliktsituationen som uppstår mellan de skilda världarna, personligheten och de erfarenheter och upplevelser som uppstår av konfliktsituationen. De intervjuade upplevde det inte som något ofantligt problem. Enligt teorin är upplevelsen av utanförskap påtaglig hos the marginal man, vilket inte omfattar av studiens klassresenär visar tecken på. Däremot är teorin tillämplig i den bemärkelsen att hälften av studiens klassresenärer inte fullt ut är som människorna i den nya världen eller i ursprungsvärlden. Med andra ord kan klassresenären inte välja någon av världarna eller avfärda båda utan hon pendlar mellan dem. I studien visar klassresenären mestadels på övervägande positiva erfarenheter och upplevelser av hennes unika dilemma.

Även om marginal man som sagt inte kan appliceras fullt ut i denna studie så är det ändå en teori som med fördel kan användas till att analysera denna studies klassresenärer. Det är uppenbart att studiens klassresenär har gjort en klassresa, objektivt sett. De subjektiva upplevelserna av klassresan och förhållningssätten till densamma skiljer sig dock avsevärt.

Klassresenärerna vill inte göra sig märkvärdiga på något sätt. Istället sker en nedtoning av dem själva i mötet med den gamla världen. Resenärerna väljer att hålla en låg profil och anpassa sig för stunden. Jämför med den beryktade Jantelagen: ”Du ska inte tro att du är något!” Det finns en rädsla hos klassresenärerna för att de ska uppfattas som ”märkvärdiga”.

Förståelsen av när de intervjuade hade gjort klassresan är varierande i denna undersökning. Det är inte alltid så lätt att uppge en viss tidpunkt. Hälften av de intervjuade uppgav att det var när de började arbeta som de insåg att de hade gjort en klassresa. En av dessa ansåg att det förstärktes när den intervjuade blev förälder och fick mer tid att reflektera än tidigare. En annan tyckte också att det var successivt över en tid som förståelsen av klassresan upplevdes. Självklart är det av stor betydelse hur mycket resenärerna har reflekterat kring begreppet klassresa, om det varit medvind eller motvind på resan och hur man är som person eller vilka egenskaper man besitter. Det är troligtvis oundvikligt att känna av den subjektiva förändringen av klassresan. Tiden är ett faktum och hur klassresenären förhåller sig till denna företeelse.

En intressant aspekt som en av de intervjuade berättade var att hon anpassar sig till sin gamla miljö. När vi diskuterade det ansåg hon att det inte skulle behövas för att ha förståelsen kvar. Hon tyckte att hon skulle kunna sätta sig in i de människornas situationer eftersom hon hade minnet kvar av upplevelserna. Förståelsen borde hon ha kvar (utan att praktisera) fastän hon förändrats. Jag anser att om hon inte behövde anpassa sig till den gamla världen, hade hon inte anammat en ny livsstil i den nya världen eller genomgått en förändring. Förändring i sig innebär att vi utvecklas och växer ifrån vissa företeelser!

Sammanfattningsvis är det värt att notera att upplevelsen av klassresan skiljer sig kraftigt åt beroende på hur lång tid individen tillbringade i sin ursprungsvärld respektive den nya världen och hur länge sedan det var som resan företogs.

Studien visar att the marginal man inte är tillämplig för att analysera alla infallsvinklar av företeelsen klassresan. Många av delarna kan var för sig med framgång användas för att undersöka klassresenärerna och deras avancemang i samhället, men som helhet blir teorin alltför fokuserad på en definition av the marginal man där personlighetstypen är besatt av konfliktsituationen mellan kulturerna.

SLUTDISKUSSION

Uppsatsen handlar om sex personers erfarenheter av att ha gjort en klassresa. Syftet var att försöka utröna klassresenärernas subjektiva upplevelser och när de egentligen insåg att de avancerat från arbetarklass till en högre, social grupp. Frågeställningarna handlade bland annat om när de påbörjade resan, hur de upplevde sig efteråt och hur de förändrats i förhållande till sin omgivning. Majoriteten var överens om att de genomgått en objektiv klassresa, det vill säga fått det bättre rent ekonomiskt och i flera fall socialt, vilket de gjort genom utbildning på högskola. Samtliga ansåg mer eller mindre att en slags klassresa påbörjades när de började studera på högskolan.

Har de intervjuade reflekterat över de subjektiva upplevelserna eller har de förträngt dem? Det kan vara känsligt att prata om och upplevelserna är och ska vara subjektiva och det har troligtvis satt igång tankeprocesser hos dem jag har intervjuat. Som skribent har jag inga svar, om det nu finns några svar. De subjektiva upplevelserna uppvisar både stora likheter och skillnader. Flera av de intervjuade anser att de har genomgått en subjektiv förändring där de befinner sig mellan två olika världar eller kulturer. Men det finns också ett fåtal av dem som inte alls tycker att de genomgått någon subjektiv förändring på grund av någon klassresa utan tvärtom fortfarande i högsta grad sympatiserar och har sin hemvist i sin ursprungsvärld.

Jag tycker det är ett oerhört fascinerande ämne och har stor respekt och förståelse för de personer som har delgett mig sina unika erfarenheter och upplevelser av sina liv kring detta ämne. Jag lyssnade, iakttog och försökte leva mig in i deras resor. Hur påverkades klassresenärerna av klassresan, eller är det en naturlig mognadsresa som det hela handlar om? Ett fåtal av de intervjuade antydde att de uppfattade klassresan som en annan inriktning eller en mognadsresa vad gäller de subjektiva upplevelserna.

Klassresenärernas upplevelser analyserades med hjälp av teorin the marginal man. Den här teorin har tidigare använts för att analysera just konceptet klassresa, bland annat av Mats Trondman. Det är i the marginal mans inre som kulturkonflikten mellan individens nya och gamla världar är som mest tydlig. Den inre konflikten handlar om att the marginal man befinner sig mellan två olika världar; sin ursprungsvärld och en ny värld dit hon avancerat. Därför bör studier av marginalitet ta sin utgångspunkt i individernas egna erfarenheter och inre upplevelser av kulturkonflikten.

Jag tycker det är en intressant iakttagelse av studien att de två högst utbildade av klassresenärerna har haft svårast att förhålla sig subjektivt till klassresan. Vad det kan bero på är omöjligt att uttala sig om utan mer forskning. För att yttra sig om det hade det behövts fler respondenter med liknande erfarenheter.

För mig var det intressant och oerhört spännande att prova och se om the marginal man-teorin var tillämpbar på denna studies klassresenärer. Jag hade läst Trondmans avhandling innan jag började intervjuerna och blev väldigt fascinerad och kunde själv känna igen mig till viss del. Ju mer jag har tagit del av teorin desto mer har jag insett att den är psykologisk och på ett djupare plan. Jag fann dock att teorin inte fullständigt lämpade sig för att förklara och beskriva klassresenärernas situation.

Det anmärkningsvärda med Trondmans avhandling är att hans undersökningsgrupp visar alla belegg för att vara the marginal man. De klassresenärer han intervjuade hade precis påbörjat sina studier eller studerat ett tag, vilket gjorde att han kom dem nära i deras möten med den akademiska världen. Där synliggjordes tydligt de två olika världarna. Men att alla skulle uppleva det så problematiskt och konfliktfyllt att Trondman kunde likställa det med the marginal man är uppseendeväckande, anser jag.

Hur kom det sig att hans undersökningsgrupp inte spretade mer än mitt underlag? Var det bara tidsfaktorn som spelade in? De jag intervjuade är alla yrkesaktiva idag och jag hade ett annat syfte med denna studie till skillnad från Trondman. Jag begränsade urvalet till socionomer medan han inte har begränsat det till en enskild utbildning. Trondmans urval bestod av sexton personer medan den här studien endast omfattar sex. Ett faktum är att jag har tolkat marginal man mer snävt än Trondman, vilket troligtvis kan förklara skillnaderna.

Hur klassresorna ser ut är väldigt olika. Vissa drag går tydligt att urskilja, men lika mycket skiljer klassresenärerna sig åt därför att det är deras upplevelser och livserfarenheter av klassresorna som har analyserats. Det hade varit intressant att se om samma mönster kvarställt om undersökningen varit större eller fler intervjuer företagits, eftersom studieunderlaget är begränsat. I efterhand tycker jag att intervjuerna har varit bra, jag har fått ett omfattande material, men kanske hade jag ibland kunnat vara ännu tydligare i mina förklaringar och att jag i vissa fall hade kunnat styra de intervjuade mera. Klassresenärens inre förändringar och

reflektioner kan vara svårare att se, förstå och ta del av. Det är ett känsligt ämne och för att komma på ett djupare plan, kunde det kanske vara befogat med mer än ett samtal.

Jag ser det som en oerhört fin tanke att trots klassresenärens objektiva resa till en annan klass kan de alla mer eller mindre känna en tillhörighet till sina klienter, valet av yrke är så klart av betydelse. Jag fick uppfattningen att deras ursprung och bakgrund är med dem, och har fört dem till detta yrke eller sociala område. En fördel med den här studien är att den har byggt på klassresenärer som är yrkesaktiva inom det sociala arbetet och att deras yrkesområde är ett människovårdande arbete.

För att ytterligare kunna uttala sig om fenomenet klassresan skulle det behövas en större undersökning bestående av fler intervjuer för att därigenom kunna belägga resultaten och slutsatserna av den här studien.

KÄLLFÖRTECKNING

Ambjörnsson, Ronny (2000) *Mitt förnamn är Ronny*, Stockholm, Albert Bonniers förlag. Fjärde upplagan.

Frykman, Jonas (1991) ”Klassresenären lever i exil” i Molin, Kari & Ågren, Britt.

Holme, Idar Magne & Solvang, Bernt Krohn (1997) *Forskningsmetodik, Om kvalitativa och kvantitativa metoder*, Lund, Studentlitteratur. Andra upplagan.

Löfgren, Orvar (1991) ”Officiellt är vi alla lika” i Molin, Kari & Ågren, Britt.

Molin, Kari & Ågren, Britt (1991) *Klassresan*, Malmö, Alfabetabokförlag AB.

Nationalencyklopedin. Ett uppslagsverk på vetenskaplig grund utarbetat på initiativ av statens kulturråd (1994), Höganäs, Bra böcker AB. Femtonde bandet.

Patel, Runa & Davidsson, Bo (2003) *Forskningsmetodikens grunder. Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*, Lund, Studentlitteratur. Tredje upplagan.

Stonequist, Everett V. (1937) *The Marginal Man – A study in personality and culture conflict*, New York, Charles Scribner's Sons.

Trondman, Mats (1994) *Bilden av en klassresa. Sexton arbetarklassbarn på väg till och i högskolan*. Stockholm, Carlsson Bokförlag AB.

Wennerström, Ulla-Britt (2003) *Den kvinnliga klassresan*. Göteborg, Docosys.

Uppsatser

Löfqvist, Louise (2002) *Kvinnor utan klass? En feministisk studie av kvinnor som klassresenärer*, Centrum för Genusvetenskap, Lunds Universitet.

Trondsén, Linda & Villén, Viktoria (2001) *Klassresan – en studie i hur studenter med arbetarklassbakgrund uppfattar att studera vid Lunds universitet*, Pedagogiska institutionen, Lunds Universitet.

Internet

www.scb.se

Intervju

Ewa Forss (Statistiska centralbyrån). Telefonintervju den 10 oktober 2004.

BILAGA 1

Intervjumanual

Bakgrundsuppgifter:

Kön, ålder, yrke, utbildning, högskoleort, examen och nuvarande arbetsplats.

Bakgrund – (uppväxtort, syskon, föräldrars yrke).

Hur finansierades dina studier?

När tog du de första stegen mot en klassresa? / När påbörjade du något annat till skillnad från din ursprungsmiljö?

Hur upplevde du det? Subjektivt

Beskriv/ förklara

När insåg du att du hade gjort klassresan?

Hur upplevde du det? Objektiv skillnad/ subjektiv skillnad?

Vilken var anledningen till din klassresa?

Drivkraft/ revansch/ uppbrott

Hur upplever, ser du på dig själv efter klassresan?

Har du förändrats som person? På vilket sätt?

Hur upplevde du dig själv i förhållande till andra personer/ arbetskamrater/ vänner i din närmsta omgivning, från det att du påbörjade klassresan tills det att du genomfört den?

Hur tror du att andra personer i din närmsta omgivning uppfattar dig som person, från det att du påbörjade klassresan tills det att du genomfört den?

Har du upplevt/ upplever du att du lever i två skilda världar eller två olika kulturer?

Kan du beskriva känslan? Utmaning/ främlingskap

Har du något övrigt att tillägga som jag glömt fråga om och som du tycker är viktigt?